

***Ummah*: Hubungannya dengan 'Asabiyyah dan Nasionalisme dari Perspektif Sejarah**

oleh

Arba'iyah Mohd Noor

PENDAHULUAN

Konsep *ummah* (bahasa Melayu disebut umat) merupakan konsep yang telah diperdebatkan dengan hebat sekali. Antara tokoh-tokoh moden Islam terkemuka yang turut membincangkan tentang kedua-dua konsep ini adalah Ismail Faruqi, Iqbal, al-Farabi, al-Maududi, Hassan al-Banna, Muhammad Abduh dan Jamaluddin al-Afghani malahan ramai juga tokoh-tokoh bukan Islam yang masa kini dari pelbagai sudut pandangan. Bagi mereka konsep *ummah* ini bukanlah sekadar konsep yang mempunyai kaitan dengan politik yang memerlukan pemahaman yang khusus mengenai bahagian-bahagian tertentu seperti kepimpinan, kenegaraan, penyatuan dan sebagainya yang bersifat setempat tetapi ia mempunyai kaitan dengan skop kesejagatan yang memerlukan pemahaman dan pandangan sejagat.

Terdapat juga di kalangan orientalis yang cuba memberi gambaran negatif terhadap konsep *ummah* yang sebenarnya. Di samping itu mereka juga cuba menyamakan antara *ummah* dan nasionalisme yang sebenarnya sudah nampak jelas perbezaan antara kedua-duanya. Persepsi negatif yang dibuat oleh tokoh-

tokoh barat mungkin disebabkan oleh kurangnya ilmu Islam di dalam diri mereka di samping cuba meremeh-temehkan penubuhan *ummah* yang dibentuk oleh Nabi Muhammad SAW.

'ASABIYYAH SEBELUM UMMAH

Sebelum kedatangan Islam, bangsa Arab tergolong dari rumpun bangsa *Semetic* yang berasal dari keturunan Sam bin Nuh. Terdapat tiga golongan besar bangsa Arab yang hidup di Semenanjung Tanah Arab iaitu Arab Baidah, Arab Aribah dan Arab Musta'rabah.¹ Walaupun bangsa Arab sebelum Islam dikatakan masyarakat Jahiliyyah namun mereka bukanlah jahil atau bodoh dari segi kecerdasan akal mahupun kepandaian tetapi mereka hanyalah jahil dari segi agama dan akhlak.² Dari segi agama, mereka mengamalkan cara hidup yang diwarisi oleh nenek moyang mereka iaitu menyembah berhala-berhala yang dianggap sebagai tuhan dan tidak mempunyai pegangan hidup yang tertentu. Manakala dari segi akhlak pula mereka mempunyai akhlak yang buruk iaitu suka berfoya-foya, membunuh anak perempuan,³ berbunuh-bunuhan disebabkan oleh semangat '*asabiyyah* atau perkauman yang diwarisi oleh mereka. Semangat '*asabiyyah* melampau inilah menyebabkan bangsa Arab suka berperang untuk membela ahli-ahli yang ada kaitan dengan kaum mereka dari dizalimi. Hasilnya berlakulah peperangan yang berlanjutan antara kaum yang digelar *Aiyamul Arab* seperti perang Basus, Fijar dan Buath.⁴

Perkataan '*asabiyyah* berasal daripada perkataan '*asab* bererti menambat mengikat atau menyimpul. '*Asabiyyun* pula bermaksud satu kumpulan manusia yang menolong kaumnya jika terdapat kezaliman. '*Asabiyyah* juga dimaksudkan dengan perhubungan yang dihasilkan oleh pertalian darah daging, keturunan dan sebagainya. Perhubungan tersebut adalah perhubungan kasih sayang (*silat-al-rabim*) yang ada dalam diri manusia secara semulajadi (tulin).⁵ Jadi tujuan asal '*asabiyyah* ialah untuk pertahanan, kawalan dan juga menuntut hak keadilan.

Dalam sejarah Islam kita dapat melihat bahawa Nabi Muhammad SAW amat menekankan peri pentingnya mengetahui hubungan pertalian darah ini serta mempertahankannya. Kenyataan ini menggambarkan bahawa baginda sendiri mempertahankan sifat '*asabiyyah*. Akan tetapi Nabi Muhammad SAW menyatakan bahawa sikap '*asabiyyah* yang dimaksudkan adalah kasih sayang yang tulin terhadap keluarga masing-masing. Sikap '*asabiyyah* yang tulin dan berguna ialah sikap yang membawa kepada sifat tolong menolong dan perasaan

kasih sayang antara satu sama lain ke arah kebaikan iaitu memberi perlindungan dan mempertahankan diri, keluarga, puak daripada serangan dan kezaliman musuh. Di samping itu baginda amat melarang keras sifat manusia yang gemar memutuskan hubungan dengan saudara dari bangsa atau suku yang lain sehingga membawa kepada kemungkaran atau kezaliman yang melampau sepertimana yang dilakukan oleh golongan Arab Jahiliyyah sebelum kedatangan Islam.

Terdapat beberapa ciri penting '*asabiyyah* jahiliyyah iaitu bersikap zalim, takabbur dan jahil (tidak dapat membezakan antara yang benar dan palsu). Sikap '*asabiyyah* yang melampau ini telah mempengaruhi sesetengah masyarakat hari ini. Ramai di kalangan mereka telah tersalah langkah di dalam mentafsir dan memahami maksud '*asabiyyah* itu sendiri. Selain daripada itu mereka telah melupakan konsep '*asabiyyah* yang tulen malah menggunakannya ke arah kezaliman, ditambah pula dengan sifat semulajadi manusia yang memang tamak dan zalim. Jika sikap sedemikian terus berleluasa maka sesebuah masyarakat atau negara yang hendak dibina akan tumbang, musnah dan mengalami kehancuran. Oleh kerana itu agama Islam sendiri memang menentang konsep '*asabiyyah* sedemikian dengan menekankan konsep dan idea *ummah* yang diperkenalkan oleh nabi Muhammad SAW.

ASAL-USUL DAN SEJARAH PEMBENTUKAN UMMAH

Perkataan *ummah* diambil dari perkataan Arab iaitu *umm* bermaksud 'ibu'. Terdapat 64 kali perkataan *ummah* ini disebut di dalam al-Quran dan 13 daripadanya menggunakan perkataan *umam* (kata jama') bergantung kepada makna dan penggunaannya yang pelbagai.⁶ Jika dilihat penggunaan perkataan *ummah* di dalam Quran, kebanyakannya membawa maksud yang berbeza. Contohnya terdapat pelbagai komuniti di dalam sejarah yang datang dan pergi silih berganti. Jadi "diutuskan nabi-nabi kepada umat mereka pada setiap zaman" (13:30). Al-Quran juga menjelaskan maksud *ummah* sebagai kepercayaan sesuatu kumpulan manusia seperti yang dinyatakan dalam surah Az-Zukhruf ayat 22-3 iaitu "sesungguhnya kami mendapati bapa-bapa kami menganut suatu agama (*ummatin*) dan kami adalah pengikut jejak-jejak mereka". Perkataan *ummah* juga dimaksudkan sebagai masyarakat yang bertanggungjawab terhadap komunitinya iaitu yang menjalankan hak mereka (memperjuangkan keadilan) kepada masyarakatnya yang lebih besar (7:159). Sebagai contoh Nabi Ibrahim dianggap sebagai salah seorang daripada umat yang beriman kepada Allah dan menjalankan tanggungjawabnya dalam melaksanakan tugasnya sebagai rasul

kepada kaumnya. Begitu juga dengan kaum Nabi Musa yang mengikut perintah dalam melakukan kebaikan dan menjauhi kemungkaran. Walaupun terdapat berbagai makna yang berbeza mengenai *ummah* namun Faruqi cuba menekankan bahawa perkataan *ummah* ini tidak boleh diterjemah ke dalam bahasa lain kerana bagi beliau penterjemahan ke dalam bahasa asing akan menyebabkan kehilangan makna *ummah* yang sebenarnya.

R.B. Sergeant pula berpendapat bahawa perkataan *ummah* itu telah wujud sebelum kelahiran Nabi Muhammad lagi berdasarkan perkataan *ummah* yang digunakan di dalam al-Quran.⁷ Namun penjelasan mengenai *ummah* di dalam al-Quran hanya membincangkan tentang manusia yang datangnya dari satu komuniti (*ummatun wabidatan* - 10:19) iaitu berasal daripada Adam dan Hawa disertai pula dengan kisah-kisah tentang umat terdahulu tanpa mempraktikkan konsep *ummah* yang sebenarnya. Setelah Nabi Muhammad SAW diutuskan sebagai nabi akhir zaman, baginda telah memperkenalkan konsep *ummah* di kalangan masyarakat Islam. Baginda yang menjadi ketua negara Islam telah mempraktikkan konsep *ummah* berlandaskan ajaran Islam bermula di bumi Arab sekitar abad ke-6 Masihi sehingga konsep tersebut diterima pakai sehingga ke hari ini.

Dalam ajaran Islam, perpaduan *ummah* bukan bermakna masyarakat Islam terus melupakan kaum mereka sepertimana yang didakwa oleh sesetengah orientalis tetapi apa yang mereka harus lakukan ialah mereka perlu juga menerima kaum atau bangsa yang lain sebagai saudara mereka demi merealisasikan suasana perpaduan dan keamanan *ummah* yang mereka asaskan. Contoh yang jelas dapat dilihat pada diri Nabi Muhammad sendiri yang tidak melupakan kaumnya iaitu Bani Hashim⁸ yang berbangsa Quraish sehingga baginda sendiri turut membangga-banggakan mereka dalam hadis walaupun ajaran Islam yang dibawa dan disebarkan kepada masyarakat Quraish Jahiliyyah berbeza dengan ajaran dan amalan bangsa Quraish sendiri.⁹ Di samping itu Nabi Muhammad SAW juga sentiasa mengingatkan kaumnya yang telah memeluk Islam supaya menghormati dan menyayangi keluarga mereka yang bukan Islam serta menunjukkan akhlak yang mulia kepada mereka.

Dalam sejarah Islam, walaupun konsep *ummah* yang diperkenalkan oleh baginda Nabi Muhammad SAW merujuk kepada umat Islam namun baginda tetap membenarkan bangsa Yahudi dan bangsa-bangsa lain tinggal di Madinah. Di samping dijanjikan keselamatan yang terjamin, mereka boleh mengamalkan agama mereka selagi mereka patuh pada undang-undang yang termaktub di

dalam Perlembagaan Negara Islam tanpa diganggu-gugat oleh masyarakat Islam.¹⁰ Di samping itu terdapat juga fasal di dalam Perlembagaan Madinah yang merupakan teks utama dalam sejarah awal kelahiran masyarakat Islam (*ummah*) di Madinah yang mengatakan bahawa Yahudi Banu Awf yang sedia membantu dalam peperangan dan setia kepada undang-undang Islam dikira sebagai *ummah ma'al al-Muslimin* (*ummah* bersama-sama orang Islam).¹¹

Nabi Muhammad SAW merasakan bahawa tanpa perpaduan di kalangan puak Muhajirin, Ansar, Yahudi dan Munafikin yang berada di Madinah¹² pada ketika itu, sudah tentu negara Islam tidak dapat ditegakkan. Setelah wujudnya kelompok baru Muslim *ummah* maka dengan sendirinya kesetiaan padu terhadap sesuatu kaum masing-masing telah dapat dikikis dan berubah kepada perpaduan *ummah*. Baginda juga cuba menerapkan nilai-nilai Islam ke dalam diri umat pada ketika itu dengan menekankan bahawa kemuliaan umat Islam adalah dinilai berdasarkan ketaqwaan kepada Allah bukannya berdasarkan keluarga atau keturunan. Oleh itu dengan nilai-nilai keislaman yang kukuh dan semangat perpaduan yang berteraskan agama tanpa mengenal ras, sempadan, warna kulit, budaya dan adat resam ini maka bilangan umat Islam semakin bertambah ramai dan kuat sehingga dapat menentang musuh-musuh Islam di dalam beberapa siri peperangan.

Islam bukan sahaja memberi panduan tentang perpaduan *ummah* tetapi juga turut memupuk ciri-ciri '*ummah* yang sejati kepada pengikutnya. Dalam sejarah perjuangan umat Islam semasa zaman Nabi Muhammad SAW, baginda telah memupuk semangat perpaduan tanpa mengenal bangsa dan bahasa serta warna kulit. Dasar inilah yang menyebabkan mereka berjaya mencapai kemenangan dalam beberapa siri pertempuran melawan musuh Islam.

Ummah yang ingin diketengahkan di dalam Islam sebagaimana yang terdapat pada zaman Nabi Muhammad adalah satu kumpulan manusia yang beriman kepada Allah, Rasul dan KitabNya, yang bersatu di bawah panji Islam untuk menjadi komuniti yang terbaik (*the best community with the special guidance from Allah-kyaira ummatin*) tanpa mengenal bangsa, bahasa, keturunan dan warna kulit serta sempadan daerah atau negeri. Di samping itu juga setiap ahli di dalamnya pula perlulah mempunyai semangat persaudaraan, persamaan, berkongsi tanggungjawab sebagai satu *ummah* dalam merealisasikan konsep tersebut.

Selain daripada itu *ummah* juga boleh dimaksudkan sebagai kumpulan manusia yang diklasifikasikan sebagai komuniti yang beradab (mematuhi

undang-undang dan menjalankan tanggungjawab) serta mempunyai kebudayaan masing-masing berdasarkan dua konsep iaitu persaudaraan dan persamaan sehingga mereka dapat hidup dalam keadaan aman tanpa ada sekatan oleh mana-mana pihak. Tokoh gerakan Islam terkenal, Al-Maududi sendiri pernah mengatakan bahawa penerusan *ummah* bukanlah berasaskan konsep kewarganegeraan, ras dan konflik perkauman yang berbeza dengan konsep *ummah* ... yang mana seorang muslim daripada kawasan yang lain bebas ke mana-mana kawasan muslim yang lain tanpa sekatan dan bebas untuk berniaga, mendapat jawatan yang tinggi mahupun berkahwin.¹³ Konsep *ummah* yang disebutkan oleh Maududi itu ada kebenarannya kerana sekiranya sekatan kawasan atau negara telah dilakukan maka hak keistimewaan seseorang muslim untuk berhijrah atau berdagang telah hilang.

Setelah kewafatan Rasulullah, Semenanjung Arab telah berada di bawah negara Islam dan umat Islam telah menjadi sebagai satu masyarakat yang bertapak kukuh di bumi Arab dengan menjadikan agama Islam sebagai panduan hidup mereka. *Ummah* kemudiannya berada di bawah pemerintahan Khulafa' ar-Rasyidin tetapi ia tidak dapat bertahan lama kerana konsep tersebut telah disalahgunakan oleh sesetengah pemerintah yang menjalankan pemerintah bercorak monarki seperti Bani Umayyah dan lain-lain lagi.

KONSEP NASIONALISME

Perkataan Nasionalisme itu masih belum ada takrifan yang tepat atau lengkap. Kesukaran untuk mentakrifkannya adalah disebabkan oleh sifatnya yang berbeza-beza dan berubah-ubah mengikut sejarah dan struktur sosialnya yang digunakan khas bagi setiap buah negara. Hans Kohn dalam *The Idea of Nationalism* mentakrifkan nasionalisme sebagai suatu pemikiran kenegaraan yang melibatkan satu jumlah penduduk yang majoriti yang diakui oleh mereka semua, bahawa mereka mengenali negara bangsa mereka sebagai satu bentuk organisasi politik. Kewarganegeraan merupakan sumber utama kepada semua budaya tenaga dan ekonomi manusia, manakala kesetiaan yang padu berdasarkan semangat kebangsaan oleh setiap warganegara adalah untuk kebajikan negaranya sendiri.¹⁴

Nasionalisme juga boleh diertikan sebagai perasaan untuk memelihara atau memperluaskan semangat kebangsaan rakyat atau identiti kebangsaan. Nasionalisme bentuk ini dianggap sebagai satu 'ideologi yang mendominasi' satu kumpulan manusia untuk menaikkan taraf perkumpulan mereka. Smith

dalam *Nationalism in Twentieth Century* berpendapat bahawa nasionalisme adalah satu gerakan bersifat ideologi dalam mencapai, mengimbangi dan mencari kebebasan untuk memerintah sendiri, berkait rapat dengan individu dalam satu kumpulan masyarakat yang setiap ahlinya membayangkan kumpulan itu akan menjadi satu bangsa yang berpotensi.¹⁵ Manakala Ramlah Adam menyifatkan nasionalisme tempatan (Malaysia) sebagai satu gerakan yang berorientasikan kepentingan politik dalam menuju pembentukan satu identiti kebangsaan.¹⁶ Melalui takrifan dan pandangan yang diberikan, ia memberi gambaran bahawa terdapat pelbagai ragam bentuk nasionalisme yang kompleks sifatnya dan sukar diringkaskan serta berubah-ubah mengikut tempat dan keadaan semasa.

Pada zaman Pertengahan, di negara-negara Eropah dan Islam dapat disaksikan bahawa masyarakat menjadikan agama sebagai teras kehidupan mereka. Di Eropah, agama Kristian mendominasi segala bidang kehidupan masyarakat dengan peranan yang dimainkan oleh pihak gereja dan paderi sendiri. Di negara Islam pula, kekuatan *ummah* telah menjadi teras kekuatan utama setiap individu muslim pada ketika itu dan konteks menjalankan kehidupan Islam seharian. Tetapi bermula pada abad ke-16 iaitu setelah berlakunya Revolusi Perancis pada tahun 1789 dan Perang Napoleon, semangat nasionalisme telah mula dicanangkan oleh golongan intelektual yang menggelarkan kumpulan mereka sebagai 'Gerakan Romantik' yang akhirnya semangat tersebut menjadi satu bentuk ideologi yang menekankan ras, bangsa, bahasa dan sempadan negara.

Jika kita menyingkap sejarah kerajaan 'Uthmaniah di Turki, kita akan menyaksikan bahawa mereka tidak pernah menerima penjajahan secara terus daripada kuasa Eropah tetapi Turki tetap dijajah dalam bentuk pemikiran Eropah. Ia bermula di era yang dikenali sebagai era *Tanzimat* (perubahan dan penyusunan semula) iaitu antara 1839-1876. Reformasi bermula dengan gaya hidup Eropah di kalangan pembesar dan pegawai-pegawai atasan kerajaan 'Uthmaniah. Keadaan ini mendapat reaksi hebat dari kumpulan gerakan intelektual iaitu *Young Ottomans* yang menuntut reformasi Islam untuk masyarakat Turki dengan slogan '*for Ottomans, by Ottomans, along Islamic lines*'.¹⁷ Kumpulan ini dipimpin oleh Namik Kemal (1840-1888). Bagi beliau kesetiaan masyarakat kepada negara bangsa perlu dinilai semula dan mahu perlembagaan 'Uthmaniah bersandarkan *ijma'* (permuafakatan) di kalangan orang-orang Islam dan undang-undang Islam (*Sbariah*) kerana ia adalah asas kepada nilai-nilai yang mutlak. Di samping itu beliau juga tidak menolak perlembagaan yang diperkenalkan oleh Perancis, teknologi media dan pendidikan. Penghargaan Namik Kemal ini

bukan bermakna beliau berfahaman sekular tetapi beliau mahu orang-orang Islam tidak ketinggalan dalam bidang-bidang yang utama dan penting untuk pembangunan 'Uthmaniah sendiri. Bagi beliau terdapat perbezaan bagi setiap orang-orang Islam terutama dari segi keturunan dan bangsanya. Jadi beliau menyarankan kepada masyarakat Islam supaya menunjukkan identiti Islamnya terlebih dahulu dengan bersikap tanggungjawab terhadap agama Islam sendiri kemudian barulah boleh memperkenalkan identiti bangsanya. Ini adalah penting untuk mengekalkan kesepaduan *ummah* itu sendiri daripada terus hilang dengan kehadiran semangat nasionalisme. Namun pada awal abad ke-20, kerajaan 'Uthmaniah telah diserapi oleh pemikiran sekular secara menyeluruh dari Eropah yang akhirnya menjadikan masyarakatnya yang beridentiti Islam-'Uthmaniah kepada identiti bangsa Turki sahaja. Tempat bagi gerakan 'Uthmaniah Muda (*Young Ottomans*) pula telah bertukar kepada gerakan Turki Muda (*Young Turks*) yang dipimpin oleh Ziya Gokalp.¹⁸ Gokalp telah menanamkan asas semangat cintakan bangsa Turki ke dalam masyarakat Turki dan kemudiannya di teruskan oleh Mustafa Kamal Ataturk.

Setelah Kamal Ataturk menang dalam pilihanraya pada 1923, beliau telah cuba mensekularkan perlembagaan kerajaan 'Uthmaniah. Akibat dari keghairahan menerima konsep nasionalisme-sekular Eropah, beliau telah cuba merubah keadaan di Turki ke arah negara sekular. Semangat perpaduan umat Islam telah cuba diubah kepada semangat nasionalisme di dalam jiwa setiap masyarakat Turki. Beliau juga turut memperkenalkan gaya pakaian Eropah, menukar tulisan-tulisan Arab dan Turki ke tulisan Roman dan merubah teriakan atau bacaan azan dari bahasa Arab ke bahasa Turki. Semua ajaran agama Islam dilarang di sekolah-sekolah termasuklah penggunaan bahasa Arab dan Parsi. Buku-buku sejarah baru diperkenalkan dengan penekanan kepada puak atau kaum. Pengikutnya iaitu Ismail Hakki Baltaciglu yang dianggap sebagai 'bapa pemikiran pendidikan' telah merubah cara-cara bersembahyang dan memperkenalkan muzik dalam sembahyang.¹⁹ Masyarakat seolah-oleh terpaksa menerima konsep kepartian-negara ini walaupun ramai di kalangan mereka menentang konsep dan idea pensekularan ini. Mereka menuntut kepada pemerintahan Khalifah-Islam serta mahu kekal di bawah identiti *ummah* Islam semula. Sekitar 1940an terdapat sedikit perubahan dalam pemerintahan negara apabila kerajaan campuran diperkenalkan. Walaupun nilai-nilai keislaman mula diterapkan semula oleh beberapa parti yang lain seperti *Democratic Party*

(DP) namun pensekularan di dalam beberapa aspek kehidupan sukar dikikis keseluruhannya.

Jelas konsep *ummah* yang dibina sejak zaman nabi Muhammad juga telah dicabar dengan wujudnya idea nasionalisme-sekular ini. Konsep nasionalisme yang berkembang di Eropah ini telah menjalar bukan sahaja di Turki malah ke seluruh pelusuk dunia tanpa mengira sempadan. Dengan perkembangan semangat nasionalisme ini, maka lahirlah konsep negara-bangsa di seluruh negara-negara Islam (*Muslim nation-state*). Dengan kewujudan negara-bangsa ini secara tidak langsung telah wujud krisis identiti di negara-negara Islam. Masyarakat Islam menjadi keliru sama ada mereka dianggap sebagai ahli kepada negara-bangsa ataupun *ummah*. Begitu jugalah dari segi kesetiaan sama ada mereka patut berikan kepada *ummah* atau kepada negara-bangsa. Idea nasionalisme barat ini akhirnya menjadikan perjuangan orang-orang Islam yang pada sepatutnya suci tetapi telah dicemari. Semangat perjuangan mereka yang berkonsepkan *ummah* pula telah berkurangan dan akhirnya prinsip perjuangan mereka terkorban oleh pengaruh nasionalisme ini.

PENDAPAT PEMIKIR ISLAM DAN BARAT

Pelbagai persoalan timbul di kalangan orang Islam mengenai konsep *ummah*. Antaranya yang sering dipertikaikan adalah konsep *ummah* yang boleh disama ertikan dengan konsep nasionalisme yang menepati konsep '*asabiyyah*'.²⁰ Seseengah tokoh cuba hubungkaitkan makna antara '*asabiyyah*' dan nasionalisme, manakala yang lain pula cuba menyamakan konsep antara *ummah* dan nasionalisme. Tidak ketinggalan pula yang menolak nasionalisme atas sebab-sebab tertentu.

Ibn Khaldun yang merupakan tokoh Islam terkenal berpendapat konsep '*asabiyyah*' adalah "pemeliharaan, pertahanan, tuntutan dan semua urusan yang disepakati".²¹ Bagi beliau konsep ini merupakan konsep yang penting dalam membangunkan negara, bangsa dan negara. Dalam membangunkan sesebuah negara kepimpinan adalah sangat diperlukan dan ia dimandatkan oleh satu kumpulan kepada seorang individu atau kumpulan yang berwibawa yang disukainya. Pemimpin yang telah dilantik pula perlulah berhubung rapat dengan lapisan masyarakat dalam mempertahankan negara dari diserang musuh. Ketua negara mestilah yang tidak boleh bersikap autokrasi tetapi perlulah bermesyuarat (*syura*) dalam membuat segala keputusan.

Bagi al-Maududi pula, beliau menerima nasionalisme yang berupa sokongan terhadap bangsanya tanpa memusnahkan bangsa yang lain. Beliau amat menentang semangat kebangsaan atau '*asabiyyah*' yang melampau, tidak mengikut lunas-lunas Islam dan menonjolkan idea sekular barat seperti wujudnya unsur-unsur khurafat, bid'ah, kezaliman, pemusuhan, pengkhianatan, penyelewengan dan pemalsuan. Menurut beliau, sekiranya masyarakat menggunakan fahaman kebangsaan yang berupa fanatik kesukuan membuta tuli sehingga memandang rendah terhadap bangsa lain, maka fahaman tersebut wajar ditolak sama sekali.²²

Hassan al-Banna pula cuba melihat konsep nasionalisme dari sudut *wataniyyah* dan *qaumiyyah* yang telah diselaraskan dengan nilai-nilai Islam. Bagi beliau konsep *wataniyyah* mencakupi bidang aqidah manakala konsep *qaumiyyah* pula disamakan dengan konsep nasionalisme yang dibahagikan antara positif dan negatif. Bagi beliau masyarakat Islam yang berada di dalam kelemahan dan mengalami krisis identiti boleh menerima nasionalisme yang mempunyai aspek positif dan menentang yang berupa negatif kerana ianya boleh diibaratkan sebagai '*asabiyyah* jahiliyyah'.²³

Ismail Yakub dalam terjemahan Muqaddimah Ibnu Khaldun terus menyamakan konsep '*asabiyyah*' yang tulin (baik) dengan konsep nasionalisme dalam konteks bangsa Indonesia.²⁴ Begitu jugalah dengan Haji Agus Salim, iaitu seorang intelektual Indonesia tersohor pernah mengungkap bahawa konsep nasionalisme berorientasikan Islam ialah "memajukan negeri dan bangsa berdasarkan cita-cita Islam".²⁵ Beliau juga turut menolak nasionalisme bersifat sekular dengan meletakkan tanahair di atas segala-galanya dan menentang agama yang menjadi landasan kehidupan.

Tokoh tanahair iaitu Dr. Burhanuddin al-Helmy merupakan antara penentang kuat penjajah British dan telah membangkitkan kesedaran rakyat sekitar tahun 1937.²⁶ Beliau menyifatkan konsep '*asabiyyah* jahiliyyah' ialah konsep perkauman yang sempit (fanatik). Beliau seolah-olah mengharmonikan konsep nasionalisme tulin dengan konsep '*asabiyyah*' dalam konteks perjuangan bangsa Melayu yang mempunyai aspek-aspek kebaikan seperti semangat cintakan tanah air dan agama yang dianuti oleh masyarakat setempat.

Perjuangan Dr. Burhanuddin banyak dipengaruhi oleh konsep '*asabiyyah*' tulin (semangat kebangsaan) yang dihubungkan dengan negara sepertimana yang dikemukakan oleh Ibn Khaldun. Ia berdasarkan empat perkara iaitu 'Iman, Tubuh, Bangsa dan Watan'.²⁷ Ini juga boleh dianggap sebagai gabungan antara konsep nasionalisme dan '*asabiyyah*' yang tulin berlandaskan agama sebagai

teras perjuangan. Bagi beliau semangat ini juga boleh menarik dan menyatupadukan satu bangsa ke arah kekuatan dan keamanan negara dalam menentang pihak British yang menjajah Tanah Melayu pada ketika itu.

Dalam aspek penyatuan bangsa, beliau mengaitkannya dengan kisah Nabi Ibrahim yang mencintai Mekah, memunajat dan mendoakan keamanan tanahairnya.²⁸ Jika masyarakat tidak sayangkan bangsa maka negara akan lemah serta dapat ditindas dari segenap aspek dengan begitu mudah oleh penjajah. Oleh itu perjuangan beliau boleh diklasifikasikan sebagai perjuangan nasionalisme berorientasikan Islam (*Muslim-Nationalisme*) kerana beliau cuba menggerakkan semangat penentangan dengan menggunakan elemen agama dan kebangsaan.

Sešetengah tokoh seperti Iqbal dan Faruqi pula mempunyai pandangan yang positif terhadap semangat patriotisme tetapi menolak nasionalisme. Bagi Iqbal nasionalisme yang dibawa dari barat mengandungi sifat materialisme ateistik yang akan mengancam kemanusiaan. Manakala Faruqi pula menganggap nasionalisme merupakan sejenis *ethno-centrism* yang akan melahirkan *racism* yang boleh dikategorikan sebagai '*asabiyyah* jahiliyyah.²⁹ Namun kedua-dua pendapat mereka ini hanyalah berdasarkan keadaan dan suasana negara mereka sahaja kerana hakikatnya sifat dan pengertian nasionalisme itu sentiasa berubah mengikut zaman dan tempat.

Terdapat pula di kalangan masyarakat Islam sendiri beberapa kumpulan intelektual sekular yang cuba memutarbelitkan konsep *ummah*. Antara mereka adalah Ahmad Lutfi al-Sayyid, Ziya Gokalp dan Sati al-Husri. Ketiga-tiga mereka mendakwa prinsip utama yang mendasari konsep *ummah* itu adalah kesetiaan terhadap ketua atau pemerintah seperti konsep nasionalisme.³⁰ Dakwaan ini dianggap sama sekali tidak benar kerana mereka tidak mengkaji bahawa konsep *ummah* yang sebenarnya bukanlah sepertimana konsep nasionalisme iaitu kesetiaan padu seseorang Muslim terhadap pemerintah dan negara semata-mata tetapi ia lebih kepada ketaatan kepada *ummah*. Selain daripada itu agamalah juga perlu menjadi tunjang utama dalam mengikat masyarakat kepada perpaduan dan keamanan negara.

Jika dikaji konsep nasionalisme dengan lebih mendalam, ia bertentangan dengan konsep dan idea *ummah* yang sebenarnya. Menurut Abdullah Ahsan, R.B. Serjeant adalah antara modenis barat yang lantang cuba menyamakan konsep *ummah* dengan konsep nasionalisme. Beliau cuba memberi gambaran buruk serta memperkecilkan sejarah penubuhan *ummah* yang dibentuk di bawah

Perlembagaan Madinah. Beliau mendakwa bahawa *ummah* lebih berbentuk politik dan bukan berbentuk keagamaan.³¹ Dakwaan R.B. Serjeant ini mungkin bertepatan terutamanya berkenaan dengan status kaum Yahudi di Madinah tetapi dakwaan bahawa Perlembagaan Madinah tidak memberi satu struktur kepada perpaduan agama tidak dapat diterima sama sekali. Ini kerana falsafah utama penubuhan *ummah* yang disertai dengan sokongan padu oleh masyarakat Islam di negara Arab pada peringkat awal penubuhan Negara Islam oleh Nabi Muhammad SAW adalah datangnya dari keimanan yang teguh lagi utuh terhadap agama Islam sendiri. Konsep *ummah* telah bertukar dari corak pemikiran individu yang mempunyai semangat '*asabiyyah*' (kesetiaan kepada satu-satu kaum) kepada kesetiaan terhadap *ummah* dan juga agama Islam.

Melalui konsep *ummah* yang sebenarnya diasaskan oleh Nabi Muhammad SAW itu, maka kita dapat menyaksikan bahawa telah berlaku satu revolusi dalam sejarah masyarakat Arab. Revolusi ini telah merubah seluruh pandangan dunia terhadap dunia Arab sendiri yang sebelum ini hanya mementingkan sesebuah kaum atau kumpulan masing-masing sehingga sanggup melakukan kezaliman demi mempertahankan bangsa mereka sendiri.

KESIMPULAN

Jika dilihat senario hari ini, keadaannya amat berbeza sekali dengan zaman Nabi Muhammad SAW terutamanya apabila masyarakat Islam telah mengambil idea nasionalisme barat secara total dalam perjuangan mereka dalam usaha menentang penjajah. Perpaduan *ummah* yang telah diasaskan oleh Nabi Muhammad SAW iaitu perpaduan tanpa mengenal sempadan ini telah dipecah-becahkan oleh barat sendiri dengan membuat penjajahan ke atas negara yang umatnya cukup kuat dari segi perpaduan. Penjajah barat telah membahagi-bahagikan kawasan orang Islam sehingga akhirnya menjadi negara bangsa (*nation-state*) dengan melantik wakil-wakil di kalangan orang Islam sebagai pentadbir atau pemerintah bagi sesuatu kawasan. Maka secara tidak langsung orang-orang Islam telah dikelabui dengan jawatan-jawatan dan habuan tertentu sehingga mereka lupa dengan konsep dan idea *ummah* itu sendiri.

Pemecahan kawasan telah menyebabkan orang-orang Islam menjadi keliru sama ada mereka masih lagi berada di bawah satu *ummah* ataupun bangsa suatu kawasan. Akhirnya apabila golongan intelektual terutamanya mereka yang mendapat pendidikan barat cuba menerapkan idea dan semangat

nasionalisme yang diperkenalkan oleh penjajah barat kepada masyarakat, maka secara sedar atau tidak semangat perpaduan *ummah* itu telah beransur-ansur hilang dan dilupakan. Apa yang tinggal hanyalah semangat nasionalisme (sayang kepada watan) yang diterapkan di dalam diri masyarakat di semua negara Islam tanpa menjadikan agama sebagai tunjang utama perjuangan. Jesteru itu lahirlah negara nasional yang mementingkan diri sendiri tanpa mempunyai "nilai-nilai keagamaan, persaudaraan dan kemanusiaan sejagat".³² Contoh yang jelas dapat dilihat di Turki, Mesir dan Pakistan. Turki semasa kerajaan 'Uthmaniah di bawah pimpinan Kamal At-Tarturk merupakan negara Islam pertama yang mengarap idea moden yang dibawa dari Eropah dan juga antara yang pertama menggelarkan negara mereka sebagai republik yang berorientasikan sekular. Di Mesir pula terdapat pemimpin dari golongan intelektual Arab yang menerima idea sekular tersebut. Manakala umat di Pakistan telah dibentuk menjadi satu 'bangsa' yang beridentitikan Islam tetapi kerajaan gagal mempertahankan integrasi nasionalnya.³³

Jika dilihat dari aspek nasionalisme dan '*asabiyyah*' pula, jelas bahawa kedua-duanya seolah-olah mempunyai makna yang sama iaitu satu sentimen yang berupa kasihkan tanahair dan watan (bangsa) yang wujud dalam diri manusia secara semulajadi. Tujuannya adalah lebih kepada semangat kasihkan negara sendiri demi menjaga kehormatan dan mempertahankan bangsa serta mendapatkan kemerdekaan. Ini kerana memang sudah menjadi fitrah manusia sendiri yang tidak suka digugat, dijajah dan dibelenggu oleh anasir-anasir luar yang datang menjajah tanahair mereka.

Sesebuah negara perlu dibangunkan dengan semangat '*asabiyyah*' di kalangan rakyat dan dimantapkan lagi dengan kekuatan agama. Tujuan '*asabiyyah*' ini bukanlah untuk menzalimi sesama manusia tetapi sekadar memberi perlindungan, pertahanan yang baik, menuntut yang hak dan menjauhkan diri dari dizalimi. Ini dapat dilihat melalui sejarah *ummah* (umat Islam) pada peringkat awal dimana Nabi Muhammad SAW bukan sahaja mendapat sokongan dari kumpulan yang kuat semangat '*asabiyyah*'nya malah kuat dari segi keimanannya terhadap agama dalam membangunkan negara Islam di Mekah mahupun di Madinah.

Sebenarnya tidak semua nasionalisme sesuai dengan Islam dan tidak semua nasionalisme bertentangan dengan Islam. Kedua-dua konsep ('*asabiyyah*' dan nasionalisme) tidak bertentangan dengan Islam selagi mana ia membawa kepada tujuan asalnya iaitu untuk kebaikan masyarakat tanpa mengabdikan prinsip

keagamaan yang suci. Lantaran itu sesetengah pendokong nasionalisme asal (positif) merasakan penyatuan antara agama (Islam) dan nasionalisme positif tidak dapat dielakkan lagi dan amat diperlukan.³⁴ Apa yang ditolak adalah nasionalisme-sekular moden dan *'asabiyyah jahiliyyah* yang telah bertindak sebagai agama yang dianuti sehingga membawa kepada perpecahan serta melanggar perintah Allah demi kepentingan individu dan bangsa. Contoh yang jelas dapat dilihat daripada kezaliman dan ketidakadilan yang dilakukan oleh puak Serbia yang mempunyai sentimen nasionalisme di bumi Bosnia, Kosovo, Albania dan lain-lain lagi sehingga berlakunya pertumpahan darah.

Kedua ini telah menyebabkan kedua-dua konsep yang telah disalahertikan ini amat berbeza sama sekali dengan konsep *ummah* yang lebih menyeluruh sifatnya iaitu merujuk kepada perpaduan berteraskan agama meliputi umat Islam di seluruh pelusuk dunia tanpa mengira batasan sempadan negara, bangsa, warna kulit, bahasa dan budaya. Walaupun *ummah* pada hari ini telah hilang identitinya disebabkan oleh idea nasionalisme yang masih mengakar dan mendasari pemikiran masyarakat di seluruh dunia,³⁵ namun masyarakat Islam masih lagi mengambil berat terhadap isu-isu yang berkait rapat dengan negara-negara Islam di serata dunia terutama negara yang minoriti bilangan umat Islamnya. Ini sekurang-kurangnya akan dapat mengembalikan semua asas perpaduan *ummah* yang telah diperkenalkan oleh Nabi Muhammad SAW walaupun secara praktiknya sukar dikembalikan kegemilangan *ummah* itu disebabkan sempadan-sempadan dunia yang telah dicipta oleh penjajah mahupun pemerintah-pemerintah barat.

NOTA HUJUNGAN

- 1 Dasuki Hj. Ahmad, *Iktisar Perkembangan Islam*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1980, hlm. 9.
- 2 Walaupun mereka dianggap jahil tetapi sebenarnya mereka mempunyai nilai-nilai sosial tersendiri yang tidak dimiliki oleh bangsa asing lain iaitu mempunyai sifat berani dan gagah perkasa sehingga menjadikan mereka bangsa yang mempunyai semangat juang yang amat tinggi.
- 3 Gambaran sikap yang buruk ini juga diceritakan di dalam surah An-Nahl: 58.
- 4 Al-Tayib Zein al-Abidin, *Arabian and Islamic Studies*, London: Longman, 1983, hlm. 150.
- 5 Ibnu Khaldun, *Muqadimmah Ibnu Khaldun: Suatu Pendahuluan*, Ismail Yakub (terj.), Singapura: Pustaka Nasional, 1983, hlm. 221-222.
- 6 Abdullah al-Ahsan, *Ummah or Nation: Identity Crisis in Contemporary Muslim Society*, Leicester: The Islamic Foundation, 1992, hlm. 11.
- 7 *Ibid.* hlm. 12.
- 8 Keluarga Bani Hashim dianggap sebagai keturunan yang mempunyai sifat-sifat yang mulia. Mereka menghormati Ka'bah, menjauhi segala perbuatan yang menyakitkan manusia, suka tolong-menolong dan lain-lain lagi. Lihat Yunus Ali a-Muhdor, *Kebudayaan Nabi Muhammad SAW dan Amirul Mu'min Ali bin Abi Thalib R.A.* Kuala Lumpur, Agency, 1993, hlm. 61.
- 9 Hadis yang diriwayatkan oleh Muslim dari Wasilah Ibn Askaq bahawa beliau mendengar Rasulullah bersabda "Sesungguhnya Allah telah memilih dari keturunan Ismail, Bani Kinanah. Dari Bani Kinanah Allah memilih Quraisy dan dari Quraisy Allah memilih Bani Hashim dan dari Bani Hashim Allah memilihku", Imam Nawawi, *Syarab Sahib Muslim*, Jilid 8, Beirut: Darul Ma'rifah, 1998, hlm. 38.
- 10 Muhammad Hamidullah, *The Battlefields of the Prophet Muhammad*, Deccan: Hyderabad, 1983, hlm. 16-17. Lihat juga Dusuki Hj. Ahmad, *op.cit.* hlm. 80.
- 11 Abdullah al-Ahsan, *op.cit.* hlm. 20.
- 12 Dusuki Hj. Ahmad, *op.cit.* hlm. 84.
- 13 Abdullah al-Ahsan, *op.cit.* hlm. 26.
- 14 Hans Kohn, *The Idea of Nationalism*, Ontario: The Macmillan Company, 1969, hlm. 16.
- 15 A.D. Smith, *Nationalism in Twentieth Century*, Bungay: The Chaucer Press, 1977, hlm. 89.
- 16 Ramlah Adam, *Kemelut Politik Semenanjung Tanah Melayu*, Kuala Lumpur: Penerbit Universiti Malaya, 1998, hlm. 109.

- 17 Abdullah al-Ahsan, *op.cit.*, hlm. 33.
- 18 Ziya Gokalp (1874-1924) adalah seorang ahli sosiologi dan antara pemikir Turki Muda (*Young Turk*).
- 19 Abdullah al-Ahsan, *op.cit.*, hlm. 76.
- 20 R. Suntharalingam dan Abd. Rahman Ismail, *Nasionalisme: Satu Tinjauan Sejarah*, Petaling Jaya: Fajar Bakti, 1985, hlm. 176.
- 21 Ibnu Khaldun, *op.cit.*, hlm. 240.
- 22 Maududi merupakan ahli fikir dan pejuang Islam (Mujadid) pada abad ke-20 di India. Beliau telah membentuk Jama'at Islami pada tahun 1941 dengan tujuan untuk menegakkan kalimah dan sistem hidup Islam. Maududi A. Ala, *Al-Islam Wa al-al Madaniyyah al-Hadithab*, terjemahan oleh Marzuki Mahmud, *Islam dan Kemajuan Moden*, Bangi: Ikatan Studi Islam, 1984, hlm. '12-13. Lihat juga Mohammad Kamil Abd. Majid, *Tokob-tokob Pemikir Islam*, Petaling Jaya., Budaya Ilmu, 1993, hlm. 215-217.
- 23 Mohammad Kamil Abd. Majid, *op.cit.*, hlm. 228.
- 24 Keterangan ini dinyatakan oleh Ismail Yakub di bahagian nota kaki buku terjemahan tersebut. Ibnu Khaldun, *op.cit.*, nota kaki 1, hlm. 240.
- 25 Dipetik oleh Siddiq Fadil, *Minda Melayu Baru*, Kuala Lumpur: Institut Kajian Dasar, 1992, hlm.95.
- 26 Salih H. Hassan, 'Dr. Burhanuddin al-Helmy: The Ideals of A Malay Nationalist', *Malaysia in History*, no. 1, June, 1974, hlm. 2.
- 27 Kamarudin Jaffar, *Dr. Burhanuddin al-Helmy: Politik Melayu dan Islam*, Kuala Lumpur, Yayasan Anda, 1980, hlm. 48.
- 28 Burhanuddin al-Helmy, *Falsafah Kebangsaan Melayu*, Bukit Mertajam: Pustaka Semenanjung, 1954, hlm. 44.
- 29 Siddiq Fadil, *op.cit.*, hlm. 94.
- 30 Sati al-Husri(1880-1968) adalah salah seorang daripada ahli perumus nasionalisme Arab. Beliau antara orang yang mempertahankan konsep nasionalisme Arab sepertimana Gokalp mempertahankan nasionalisme Turki. Ahmad Lutfi merupakan seorang tokoh Mesir yang mendapat pengaruh awal daripada pemikiran sekular Eropah. Keterangan lanjut mengenai mereka boleh dirujuk melalui Abdullah al-Ahsan, *op.cit.*, hlm. 37, 45-47, 49-52, 64,
- 31 *Ibid.*, hlm. 21.
- 32 Siddiq Fadil, *op.cit.*, hlm. 96.
- 33 Abdullah al-Ahsan, *op.cit.*, hlm. 5-6.
- 34 Nasser H. Aruri, 'Nationalisme and Religion on the Arab World: Allies or Enemies', *Journal of Muslim World*, Vol. 67, Okt. 1977, hlm 273.

- 35 Abdul Hamid A. Abu Sulayman, *Crisis in the Muslim Mind*, Yusuf Talal DeLorenzo (terj.) Herndon: International Institut of Islamic Thought (IIT), 1993, hlm. ix.